

СИСТЕМА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ ЩОДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

КОЮДА В. О.

кандидат економічних наук

МАЗКО Т. І.

аспірантка

Харків

Сучасне функціонування суб'єкта господарювання та його подальший розвиток неможливі без впровадження інновацій, які забезпечують формування конкурентних переваг. Головною метою діяльності будь-якого підприємства є досягнення максимальної ефективності роботи, а це неможливо без якісного управління, що є творчим процесом, який ґрунтується на виважених рішеннях, прийнятих на основі інформації, і відображає реальний стан справ на підприємстві. Головна інформаційна база будь-якого суб'єкта господарювання – це звітність підприємства, яка накопичується і використовується для аналізу, планування, прогнозування і т. ін. Тому саме повна та достовірна інформація про умови та результати діяльності підприємства при вирішенні господарських питань має вирішальне значення.

Для прийняття адекватних управлінських рішень в інноваційній діяльності необхідні дані, які відповідають певним правилам, вимогам і нормам. Як наслідок, процес підготовки та складання звітів щодо інноваційної діяльності повинен бути організований відповідно до законодавства та забезпечувати користувачів повною, об'єктивною, неупередженою інформацією про

стан інноваційної діяльності окремого підприємства, регіону та країни в цілому. Отже, статистична звітність є провідною категорією, що покликана забезпечити користувачів інформацією щодо інноваційного розвитку і створити умови для ефективної та цілеспрямованої роботи підприємства в інноваційній сфері.

Сучасним проблемам інноваційної діяльності приділяється увага у наукових дослідженнях В. Гейця, І. Дуцяка, К. Матусяка, А. Яремко, В. Соловйова, А. Федулової, аспекти інформаційного забезпечення відображено у публікаціях І. Колота, Г. Мостового, С. Покропивного, В. Шукшунова та ряду інших авторів.

Питання формування інформаційної бази підприємства потребують особливої уваги з боку і учасників цього процесу, і користувачів, а це на сьогодні практично відсутнє. Тому неможливо повною мірою провести детальний логічний аналіз і виявити слабкі та сильні сторони суб'єкта господарювання щодо його інноваційної діяльності.

Узагальнення наукових досліджень свідчить про те, що процес формування інформаційної бази щодо інноваційної діяльності недостатньо розглянуто та досліджено в Україні. Практично всі наукові праці стосовно даної проблеми містять певні рекомендації та окремі пропозиції. Відсутність наукового обґрунтування системних підходів щодо забезпечення управлінських рішень в інноваційній діяльності інформаційною базою зумовлюють необхідність розробки комплексу заходів, спрямованих на вирішення означених проблем та їх подальшої конкретизації з урахуванням ринкових умов. Саме тому *метою*

статті є обґрунтування пропозицій щодо удосконалення напрямків формування статистичної бази інноваційної діяльності підприємства та його оточення.

Формування системи статистичної бази інноваційної діяльності має будуватися на основі сполучення різноманітних його форм і включати цілий комплекс взаємозалежних видів статистичного спостереження, що різняться за часом і періодичністю обстеження залежно від досліджуваного аспекту (або мети) інноваційної діяльності.

Статистичну інформацію щодо стану інноваційної діяльності промислових підприємств на сьогодні можна отримати із форм статистичної звітності №1-інновація (річна) «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства», затвердженою наказом Держкомстату № 290 від 09.09.2003 р., та № 2-пром(інновація) «Звіт про інноваційну активність підприємства», що затверджена наказом Держкомстату України № 279 від 29.08.2003 р.

Формування кола звітуючих одиниць за ф. № 1-інновація здійснюється на базі даних цих одиниць за формою № 1-ПЕ «Місячний звіт про економічні показники за видами економічної діяльності, що відносяться до добувної, переробної промисловості, виробництва і розподілення електроенергії, газу тепла та води», які звітували про обсяг реалізованої промислової продукції у звітному році.

Форма № 1-інновація «Обстеження технологічних інновацій промислового підприємства» містить окремі показники інноваційної діяльності, такі як: витрати на технологічні інновації, джерела фінансування технологічних інновацій, обсяг реалізації інноваційної продукції, кількість придбаних (переданих) підприємством нових технологій (технічних досягнень), результати інноваційної діяльності та фактори, що стимулюють інновації. Разом з тим, дана форма охоплює лише промислові підприємства, не враховуючи сектор послуг та робіт [1].

Для заповнення цієї форми є пояснення, в якому відображено загальні положення, де розглянуто сут-

ність типів інновацій (табл. 1) та порядок складання форми звітності.

На основі наведених визначень слід підкреслити неоднозначність у визначенні типів інновацій, і тому переважає суб'єктивний фактор, а не об'єктивний. Визначення, які дані в поясненнях до заповнення форм, багатогранні та складні для розуміння. Коли мова йде про впровадження технологічно нових продуктів, не зрозуміло, яка порівняльна база (еталон) використовується. Відносно продуктів, що виготовлялися раніше, дискусійним є питання, який саме рівень мається на увазі (підприємство, галузь, регіон, країна). Крім того, форма звітності № 1-інновація охоплює тільки продукти (технологічні, технологічно нові, значно технологічно вдосконалені) та процесні інновації, у той час як для комплексного об'єктивного аналізу інноваційного розвитку та порівняння результатів з показниками суб'єктів господарювання необхідно враховувати й інші типи інновацій.

Форма № 2-пром(інновація) «Звіт про інноваційну активність підприємства» містить інформацію про інноваційну активність підприємства, обсяг реалізованої інноваційної продукції, впровадження нових прогресивних технологічних процесів, освоєння видів інноваційної продукції, придбання нових технологій [2].

Дані, що відображені у формах аналізу будь-якої діяльності в цілому та інноваційної зокрема, повинні містити переважно кількісні характеристики. Аналіз форми № 2 свідчить, що показники в ній переважно якісні, що ускладнює їх подальше використання для проведення аналізу щодо порівняння, співставлення тощо.

Таким чином, сучасна система статистичного спостереження інноваційної діяльності конкретного підприємства потребує реформування та удосконалення. Це пов'язано насамперед із проведенням аналізу статистичних форм інноваційної діяльності та показниками, що отримані на їх основі, які часто не відповідають реальній ситуації та не дають можливості об'єктивно проаналізувати стан справ в інноваційній сфері. Аналіз літературних джерел [3 – 5 та ін.] та власні досліджен-

Таблиця 1

Сутність визначень типів інновацій щодо пояснень до заповнення форм № 1-інновація та № 2-пром (інновація)

Тип інновацій	Сутність	Коментар
Технологічні	Діяльність підприємства, пов'язана з розробкою та провадженням як технологічно нових, так і значно технологічно удосконалених продуктів (продуктові інновації) і процесів (процесові інновації)	
Технологічно новий продукт	Продукт, технологічні характеристики якого чи передбачене використання принципово нові або суттєво відрізняються від аналогічних продуктів, що виготовлялися раніше	Чітко не визначено технологічний, технологічно новий продукт, вдосконалення процесу по відношенню до підприємства, галузі, регіону чи країн
Значно технологічно вдосконалений продукт	Існуючий продукт, для якого поліпшуються якісні характеристики, підвищується економічна ефективність виробництва за рахунок більш високоефективних компонентів чи матеріалів, часткової зміни (однієї або більше) технічних підсистем (для комплексної продукції)	
Процесові	Впровадження нових чи значно вдосконалених методів виробництва. До даних методів можуть відноситися зміни технологічного устаткування або організації виробництва, а також як те, так і інше одночасно. Критерієм віднесення до інновації процесу є впровадження машин і устаткування, які вдосконалюють виробничі методи	

ня даної проблеми дозволили виявити такі недоліками формування інформаційної бази щодо інноваційної діяльності:

- ✦ відсутність належної взаємодії з питань формування системи статистичної звітності щодо інноваційної діяльності між органами статистики, галузевими підрозділами облдержадміністрації та суб'єктами господарювання;
- ✦ статистична інформація не дає конкретної відповіді на питання: зазначені обсяги продукції пов'язані з інноваціями були здійснені саме в поточному році чи це пролонгований термін інноваційної продукції попередніх років;
- ✦ річна статистична звітність по інноваційній діяльності передбачена тільки для промислових підприємств, що не дає загальної характеристики по всіх видах економічної діяльності, що ускладнює проведення аналітичного обстеження інноваційної діяльності інших суб'єктів господарювання;
- ✦ поняття (наприклад, інноваційна продукція, її типи, інноваційний процес і т. ін.), критерії положення Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1-інновація можуть по-різному трактуватись суб'єктами господарювання, у зв'язку з чим не завжди можна отримати об'єктивні, правдиві про стан інноваційної діяльності;
- ✦ частина питань анкетного типу, впровадження яких в українську статистичну практику викликає найбільші труднощі, виноситься за рамки суцільного обстеження.

Неузгодженість законів, нормативних актів та форм звітності; неефективна організація та методологія формування статистичної звітності щодо роботи підприємств; неточність формувань і суб'єктивний підхід щодо визначень інновацій призводить до того, що аналіз інноваційної діяльності стає досить обмежений і не дає повного уявлення про реальний стан справ, крім того відсутні кількісні показники в необхідному обсязі для подальшої оцінки інноваційного розвитку підприємства – регіону – галузі – країни та проведення порівняльного аналізу за складовими ланцюга.

Проблемам, пов'язаним із формуванням статистичної бази щодо інноваційної діяльності підприємств, приділяється певна увага на державному рівні. Про це свідчать державні цільові програми (ДЦП), які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави та здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України, і узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням [6].

У концепції ДЦП «Розвиток системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки» наголошується, що «Формування та реалізація ефективної державної інноваційної політики неможливо без розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення зазначених

процесів». На сьогодні, як визначається, функціонують лише окремі складові зазначеної системи [7].

Для налагодження взаємодії між органами, які повинні формувати інформаційну базу щодо інноваційної діяльності, згідно із Законом України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні» (Стаття 9. «Моніторинг реалізації пріоритетних напрямків інноваційного розвитку України») усі міністерства та відомства України мають щорічно до початку року подавати до Кабінету Міністрів України звіти про здійснені ними заходи щодо реалізації стратегічних і середньострокових інноваційних пріоритетів та про досягнуті результати [7].

Мінекономіка вже розробило проект Програми розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки, яка була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2008 р. № 439 [8 – 9]. Обсяг бюджетного фінансування на термін дії програми (3 роки) складає 14,2 млн грн, у т. ч. 13,4 млн грн з Державного бюджету. Експерти у Верховній раді вважають наведену суму достатньою для реалізації програми, але об'єктивний розрахунок свідчить, що такий обсяг фінансування не в змозі забезпечити виконання програми в повному та якісному аспекті.

При швидкозмінній економічній і політичній ситуації в країні, відсутності якісного, змістовного моніторингу стану інноваційного розвитку економіки, а також обмеженості наявної інформації про інновації в Україні, необхідною вважається організація оперативної піврічної звітності. Рекомендується, щоб у сучасній ситуації періодичність її представлення становила не менше півроку. Така звітність має містити обґрунтовану кількість показників, що характеризують стан і перспективи інноваційної активності, обсяги інноваційних витрат і інноваційної продукції. Це дозволить вирішити дві важливі задачі. По-перше, забезпечити органи управління, відповідальні за формування науково-технічної політики в країні, оперативною інформацією про стан і масштаби інноваційної діяльності в країні. А по-друге, підготувати вибіркочку сукупність інноваційно-активних підприємств для наступного обстеження їхньої інноваційної діяльності. Для реалізації другої задачі та виходячи із завдань державного рівня щодо переходу економіки країни на інноваційний шлях розвитку, виникла нагальна потреба в зосередженні зусиль перш за все на удосконаленні обстеження саме інноваційної діяльності з метою переходу на міжнародні стандарти.

У 2006 р. Статистичним офісом європейських співтовариств (Євростатом) і Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) підготовлена чергова редакція посібника OSLO, в якій враховані сучасні вимоги до проведення статистичного обстеження інновацій. На його основі розроблено опитувальник (анкету) CIS (*Community Innovation Survey*) 2008, рекомендований до використання в усіх національних обстеженнях інноваційної діяльності. За цим опитувальником обстежується інноваційна діяльність у 50 – 60 країнах світу.

Переваги опитувальника CIS 2008 у порівнянні з формами опитування, які використовуються в Україні, такі:

1. Показники в опитувальнику переважно кількісні, логічно пов'язані між собою і з даними попереднього періоду.

2. Дизайн опитувальника не вимагає інструкцій щодо його заповнення, оскільки питання супроводжуються детальними поясненнями.

3. До кола інноваційно-активних підприємств включаються також підприємства, які здійснювали інновації, що є не лише новими для ринку, а й новими тільки для підприємства.

4. До обсягу реалізованої інноваційної продукції включаються лише обсяги реалізації нових або значно вдосконалених товарів чи послуг і при цьому не включається обсяг реалізації тих товарів чи послуг, які були вироблені за допомогою інноваційних процесів.

5. На відміну від обстеження за формою № 1-інновація обстеження також охоплює маркетингові та організаційні інновації як у сфері виробництва, так і у сфері послуг за єдиною анкетною.

Період обстеження за CIS 2008 охоплює 2006 – 2008 рр. включно, останній рік є звітним. Як основу рекомендовано використовувати офіційний оновлений статистичний реєстр підприємств країни.

Мета обстеження – відстеження не лише продукту та процесу, а також отримання інформації щодо організаційних і маркетингових інновацій; дослідження інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання для встановлення області дії та впливу технологічних інновацій на інноваційну діяльність підприємства; чинників, що впливають на цю діяльність; а також ступеня участі підприємства в інноваційному співробітництві із зарубіжними партнерами.

У результаті співробітництва за програмою TASIC у 2006 р. щодо удосконалення обстеження інноваційної діяльності з метою переходу на міжнародні стандарти було проведено пілотне обстеження за новою методологією, використовуючи анкету Євростату. У обстеженні приймали участь АР Крим, Донецька, Чернівецька, Харківська області та місто Київ.

Анкету заповнили всі організації, які потрапили до кола обстежуваних, незалежно від того, здійснювали вони інноваційну діяльність у 2006 – 2008 рр. чи ні.

За результатами обстеження частка інноваційних підприємств у 2006 – 2008 рр. (тобто тих, що впроваджували технологічні, маркетингові, організаційні інновації та мали призупинені або продовжувані до кінця обстежуваного періоду інновації) становить 18%, у т. ч. 11,6% – технологічні інновації, з яких 10,8% – успішні інноватори і 6,4% – лише маркетингові та організаційні інновації. Частка підприємств, які впроваджували інноваційні види продукції та інноваційні процеси, дещо вища за частку підприємств, які впроваджували лише один із видів технологічних інновацій. Разом з тим частка підприємств, що впроваджували лише інноваційні процеси, вища за ті, що впроваджували лише інноваційні продукти.

Для кращого розуміння міжнародної методології щодо інновацій надається витяг з посібника Осло (ви-

дання 2005 р.), що дозволяє підготуватися до обстеження і правильно розтлумачити, що ідентифікується інноваціями. Проте з метою визначення інноваційно-активних підприємств серед тих, які підлягають річному обстеженню інноваційної діяльності, необхідно проводити більш ґрунтовну та якісну організаційно-роз'яснювальну роботу щодо визначень, що використовуються в опитувальниках, ознак і специфічних особливостей різних типів інновацій. Це забезпечить правильність заповнення форм опитування і отримання більш адекватних даних.

З метою забезпечення повноти аналізу щодо стану інноваційної діяльності підприємств варто удосконалити методологію формування статистичної інформаційної бази. Зокрема пропонується:

- ✦ поліпшити координацію та співпрацю з питань формування інформаційної бази між органами статистики, причетними структурними підрозділами облдержадміністрації, райдержадміністраціями, міськвиконкомами та промисловими підприємствами областей;
- ✦ фінансування державно-цільових програм, програм розвитку щодо формування інформаційної бази та відповідних центрів накопичення та координації в необхідному обсязі;
- ✦ охоплювати усі підприємства статистичним спостереженням, що створить інформаційну базу для аналізу інноваційної діяльності всіх рівнів управління та галузей економіки;
- ✦ ввести однозначні коректні визначення понять, які використовуються у формах статистичної звітності;
- ✦ застосовувати європейські стандарти проведення статистичного обстеження інноваційної діяльності, що дають змогу вирішити багато проблем у цій сфері, зазначених вище;
- ✦ питання анкетного типу на початковій стадії формування статистики інновацій пропонується включати у щорічні вибіркові обстеження по обмеженому колу інноваційно-активних підприємств. Надалі, коли статистика інновацій одержить стійкий розвиток, питання такого типу можуть ставитися з більш тривалою періодичністю.

ВИСНОВКИ

На основі проведених досліджень, насамперед, необхідно вдосконалити та привести до вимог міжнародної методології існуючу статистичну звітність суб'єктів господарювання щодо інноваційної діяльності. Реалізація запропонованих заходів формування інформаційної бази статистичних даних щодо інноваційної діяльності дозволить сконцентрувати роботу апарату управління на інноваційному розвитку; забезпечити виявлення невідповідностей між поточною діяльністю і розроблюваними програмами, вибраними пріоритетами; подавати адекватні, релевантні дані щодо інноваційної діяльності підприємства, які можуть зацікавити інвесторів або сприятимуть пошуку партнерів для розширення масштабів діяльності, що стане наступним етапом дослідження. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Форма № 1-інновація (річна) «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Форма № 2-пром(інновація) «Звіт про інноваційну активність підприємства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.02 / О. Б. Саліхова; НАН України. Центр дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва. – К., 2003.– 21 с.
4. Пікуш Ю. В. Інноваційна діяльність як об'єкт бухгалтерського обліку // Тези доповіді Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціум. Наука. Культура» – режим доступу : <http://intkonf.org>
5. Шатковська Л. С., Камінська Т. Г. Облік інноваційної діяльності // Облік, звітність та аудит підприємств – від 09.2006 р.
6. Закон України «Про державні цільові програми» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1621-15>
7. Савченко Я. Від нового знання до доданої вартості. Винаходи в Україні – хто їх робить? // Інвестиції та інноваційний розвиток. – 2008. – № 3. – С. 31 – 40.
8. Проект програми розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=439-2008-%EF>
9. Інструкція про порядок складання статистичної звітності № 1-інновація «Обстеження технологічних інновацій промислового підприємства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0850-03>